

گفت و گو با چند ناشر آموزشی

واکاوی نقش سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی در تولید منابع استاندارد و مناسب

محمد دشتی

اشاره

یکی از اتفاقات قابل توجه در برگزاری «بیست و ششمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران» این بود که به دلیل افزایش قیمت ارز، مشکلات اقتصادی ناشی از آن و گرانی کاغذ و دیگر ملزومات چاپ و نشر، ناشران و تولیدکنندگان کتاب با کاهش فروش کتاب‌های خود روبه‌رو بودند. علی‌رغم استقبال از برگزاری این نمایشگاه، از فروش و رونق سال‌های گذشته خبری نبود.

اما موضوع قابل توجه دیگر اینکه اگر واقعاً بازار اندکی هم برای فروش آثار ناشران شرکت‌کننده در نمایشگاه وجود داشت، بخش عمده آن مربوط به غرفه‌های فروش کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی و یا همان ناشران آموزشی بود که به تب به وجود آمده برای کنکور دامن زده و با تبلیغات گوناگون و وعده تخفیف‌های درخور توجه، دانش‌آموزان، خانواده‌ها و حتی برخی معلمان را به این نمایشگاه کشانده بودند؛ به گونه‌ای که مقصد بسیاری از توره‌های بازدید از نمایشگاه کتاب مدارس شهر تهران و دیگر شهرهای اطراف، همین غرفه‌ها و خرید محصولات آن‌ها بود.

جدا از این موضوع کلی در خصوص بحث نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران و ضرورت توجه جدی به موضوع کتاب و کتاب‌خوانی در کشور به نظر می‌رسد در صورت هدایت این بازار پرمشتری به سوی منابع آموزشی مناسب و مفید، علاوه بر رونق بازار ناشران آموزشی، مخاطبان این آثار نیز به نوبه خود از آثار مناسب، قابل اتکا و مفید بیشتری برخوردار خواهند شد. در صورت هدایت بازار نشر آموزشی، به سوی منابع آموزش

مناسب و مفید، علاوه بر رونق بازار ناشران آموزشی، مخاطبان آن نیز از آثار مناسب، قابل اتکا و مفید بیشتری برخوردار خواهند شد.

ملاقاتی دوباره با ناشران آموزشی

آنچه بیان شد بیانگر این امر است که موضوع ناشران آموزشی و آثاری که تولید می‌کنند، از بحث‌های چالش‌برانگیز و مطرح در حوزه فرهنگ و آموزش و پرورش است. در همین ارتباط و به دلیل این اعتقاد که اگر نشر چنین آثاری تحت نظارت و حمایت آموزش و پرورش قرار نگیرد، می‌تواند آثار و تبعات ناخوشایندی داشته باشد، از حدود ۱۲ سال پیش، طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) در آموزش و پرورش کلید خورد.

امسال هم دست‌اندرکاران مدیریت سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، با اختصاص غرفه‌ای به این کمیته از اولین روزهای برپایی نمایشگاه، تا روز آخر پذیرای حضور ناشران آموزشی، معلمان، خانواده‌ها، مؤلفان متون آموزشی و دیگر علاقه‌مندان و مراجعان به این غرفه بودند.

در این مدت خبرنگار نشریه «جوانه» نیز با حضور در این غرفه با ناشران آموزشی که عمدتاً آثار آنان در جشنواره انتخاب کتاب‌های مناسب آموزشی برگزیده و معرفی شده بود به گفت‌وگو با ناشران نشست. آنچه در ادامه می‌خوانید، گزارش گفت‌وگو با مدیران و مسئولان «انتشارات فروردین»، «انتشارات بین‌المللی حافظ» و «انتشارات آیین تربیت» (فعال در مشهد مقدس) است که لحظاتی

میهمان همکاران خود در غرفه دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی و دبیرخانه سامان‌دهی بودند. شایان ذکر است، به دلیل طولانی بودن گفت‌وگو، آن را اندکی مختصر کردیم و چاپ گفت‌وگو با «انتشارات قدیانی» را به شماره بعد موکول نمودیم.

این طرح مثبت و موثر است، اما مراقبت می‌خواهد!

گفت‌وگو با آقای تهامی (مدیر انتشارات فروردین)

■ **جناب آقای تهامی، بعد از گذشت بیش از ۱۰ سال از پایه‌گذاری طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی، روند کار را چگونه ارزیابی می‌کنید؟**

□ به اعتقاد من هر موضوعی اگر بخواهد گسترش پیدا کند، باید همه عوامل دست‌اندرکاران نقش خودشان را به درستی ایفا کنند. هر کسی باید بتواند تشخیص دهد که در چه فضایی کار می‌کند و نقش و وظیفه او در آن فضا چیست.

من قبلاً هم عرض کرده‌ام و باز هم تأکید می‌کنم که سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با همه بخش‌های دیگر آموزش و پرورش تفاوت دارد. بالاخره همه ما با آموزش و پرورش به شکل‌های گوناگون ارتباط داریم. اگرچه در همه بخش‌ها سعی می‌شود پاسخ‌گویی و برخورد خوب وجود داشته باشد، اما در سازمان پژوهش این موضوع بیشتر رعایت می‌شود. شما وقتی وارد دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی که دبیرخانه سامان‌دهی در آن قرار دارد، مراجعه می‌کنید، این تفاوت را حس می‌کنید. متوجه می‌شوید که در آنجا فضا، فضای فرهنگی و برخورد همراه با متانت و احترام به مراجعه‌کننده است.

■ **آیا با همه این تفاسیر، شما نقش نظارتی آموزش و پرورش را در تهیه، تولید و توزیع منابع آموزشی می‌پذیرید؟**

□ بله، اما در چنین سیستمی باید نوعی مشارکت همگانی و نظارت گسترده وجود داشته باشد تا برای بخشی خاص تولید رانت و موقعیت فسادآور ایجاد نشود. خوش‌بختانه تا آنجا که من آشنایی دارم، شیوه اجرای این طرح، گستردگی و مدیریت این طرح به شکلی است که چنین موقعیت‌ها و آسیب‌هایی را ایجاد نمی‌کند. انتظار نداریم که برای طرح سامان‌دهی هم باز یک سیستم اداری گسترده ایجاد شود، بلکه باید از همین ظرفیت‌های موجود استفاده کرد و مثلاً به جای چاپ عنوان‌های کتاب‌های مناسب، تنها در پایان

کتاب‌های درسی، جزوات و نشریاتی برای اطلاع اولیا و معلمان چاپ شود تا این آثار به صورت مؤثرتر و گسترده‌تری در اختیار خانواده‌ها و معلمان قرار گیرد.

■ **آیا فقط پرداختن به نقش و جایگاه ناشران آموزشی کار را آن گونه که مطلوب است، پیش خواهد برد؟**

□ نه این به تنهایی کافی نیست! باید کارهایی فراتر از کارهای موجود و به خصوص برای همراهی معلمان با این طرح و اهداف آن انجام شود. شاید بسیاری از معلمان ما هم از ضرورت و اهمیت چنین طرحی مطلع نباشند. پس آموزش و همراهی بیشتر آنان با این طرح هم باید در دستور کار آموزش و پرورش قرار گیرد.

البته اهمیت دادن به نقش و جایگاه معلمان در آموزش و پرورش امری است که مورد کم‌مهری قرار گرفته است. معلمان مقصر نیستند، بلکه خود مقهور اراده فرهنگی جامعه‌ای هستند که نتوانسته است آنان را در حد متعارف تأمین کند و جایگاه اجتماعی معلم را در حد و قواره خودش ارزش بخشد. مسلماً معلمی که نگاهش به ساعتش است که ببیند کی کلاس درسش به پایان می‌رسد، از اصل و اساس معلمی فاصله گرفته است و نمی‌تواند به فکر درس و مشق شاگرد و سرنوشت آموزشی او باشد. پس ما در فرایند پیچیده‌ای تصمیم‌گیری می‌کنیم که باید در درازمدت تمامی اجزای آن برای سامان‌بخشی به مواد و رسانه‌های آموزشی هم سو و هم جهت شوند. در آن صورت است که این طرح خواهد توانست به همه اهداف خود در حد قابل قبولی دست پیدا کند.

■ **از وضعیت فعلی نشر در حوزه کتاب‌های آموزشی تا چه حد راضی هستید و وضعیت را چگونه ارزیابی می‌کنید؟**

□ این موضوع که نشر ما به کدام سمت و سو می‌رود خود حدیث دیگری است که باید در فرصت بیشتری بدان بپردازیم و جایش اینجا و در این فرصت محدود نیست. اما همین قدر بگویم که من به عنوان ناشر خجالت می‌کشم از جلوی برخی غرفه‌ها رد شوم، از بس که برخی کتاب‌های نازل و بی محتوا تولید و عرضه شده است. متأسفانه با تغییر ذائقه فرهنگی مردم و تنزل آن به زردخوانی و مبتذل خوانی چنین کتاب‌هایی طرفداران خودشان را پیدا کرده‌اند.

به نظر من مخاطبان واقعی شما باید خانواده‌ها باشند، چون هرچه خانواده‌ها نسبت به این طرح آگاه‌تر باشند، طرح سامان‌دهی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی موفق‌تر خواهد بود.

به نظر من مسئله اصلی ما ایجاد علاقه‌مندی به مطالعه و کتاب‌خوانی در آموزش و پرورش و بین دانش‌آموزان است. زیرا اگر کسی به دنبال مطالعه و کتاب خواندن نباشد، اساساً نشر و تولید کتاب معنا پیدا نخواهد کرد. این امر مهمی است که باید نهادینه شود و چنین کار مهمی تنها با مطالعه کتاب‌های درسی هم اتفاق نمی‌افتد

با خرید شمارگانی مناسب از کتاب‌های مورد تأیید، ناشران را به همکاری بیشتر ترغیب کنید

آقای بهروش (مدیر انتشارات آیین تربیت و سنبله مشهد مقدس)

■ آقای بهروش، شما چه گفتنی‌هایی در این خصوص دارید که می‌توان آن را به صحبت‌های آقای تهامی اضافه کرد؟

□ من بازنشسته آموزش و پرورش هستم و بعد از پایان خدمت رسمی‌ام در این وزارتخانه، کار نشر را دنبال کرده‌ام. سال‌ها هم کارشناس کتاب بوده‌ام. چند سالی هم نمایندگی توزیع مجلات رشد در استان خراسان بزرگ را بر عهده داشته‌ام و با دفتر انتشارات و فناوری آموزشی هم بیگانه نیستم. به نظر من مسئله اصلی ما ایجاد علاقه‌مندی به مطالعه و کتاب‌خوانی در آموزش و پرورش و بین دانش‌آموزان است. زیرا اگر کسی به دنبال مطالعه و کتاب خواندن نباشد، اساساً نشر و تولید کتاب معنا پیدا نخواهد کرد. این امر مهمی است که باید نهادینه شود و چنین کار مهمی تنها با مطالعه کتاب‌های درسی هم اتفاق نمی‌افتد.

طرح سامان‌دهی طرح خوبی است و سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی می‌تواند با برنامه‌ریزی، از توان و ظرفیت بخش خصوصی و ناشران کتاب‌های آموزشی به خوبی استفاده کند و در ارتباطی دو سویه، بازار نشر کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی را سامان بخشد.

■ برای تأثیر بیشتر طرح و اینکه ناشران بیشتری با آن همراه شوند چه اقدامات دیگری باید انجام شود؟

□ باید به طور مداوم و حداقل به‌طور سالانه، سیاست‌های کلی نظام آموزش و پرورش به ناشران منعکس شود، تا آنان بتوانند خود را با این سیاست‌ها هماهنگ کنند. چون فرایند چاپ و تولید کتاب، فرایندی پیچیده و زمان‌بر است و اگر هر کاری در جای خود انجام نشود، در این روند و فرایند اختلال ایجاد خواهد شد. اصلاح آن هم کار آسانی نیست چون این کار مستلزم هزینه‌های زیادی است. ناشران اگر از این سیاست‌ها مطلع نباشند، عملاً نخواهند توانست با آموزش و پرورش همراه شوند.

هر سال ۳۰ تا ۴۰ عنوان کتاب تغییرات کلی پیدا می‌کنند و یا

اصلاحاتی در آن‌ها صورت می‌گیرد. این حجم از تغییرات مسائل و مشکلات زیادی برای ناشران ایجاد می‌کند که بی‌توجهی به آن می‌تواند مانع از ارتباط سازنده و سالم بین آموزش و پرورش و ناشران آموزشی شود. به همین دلیل به نظر می‌رسد این ارتباط ضعیف است و باید تقویت شود تا ناشران بتوانند عملاً با این طرح‌ها و از جمله طرح سامان‌دهی همکاری کنند.

■ به‌عنوان ناشر با چه مشکلاتی روبه‌رو هستید و فکر می‌کنید که این مشکلات چگونه می‌تواند ارتباط شما را با این طرح تحت تأثیر قرار دهد؟

□ مشکلات فراوانی را می‌شود مطرح کرد. اما در شرایط فعلی نباید فراموش کنیم که ناشران با مشکلات اقتصادی زیادی دست و پنجه نرم می‌کنند و هزینه‌های زیادی را متحمل می‌شوند. به همین دلیل باید ارتباط و تعامل بیشتری با آموزش و پرورش داشته باشد، تا پس از چاپ کتاب با این مشکل روبه‌رو نشوند و بعد گفته شود که این کتاب با استانداردها و ویژگی‌های مورد نظر ما هم‌خوانی ندارد و نمی‌تواند در چرخه توزیع کتاب‌های مناسب قرار گیرد.

در صورت تکرار چنین فرایندی ناشران کم‌کم از دور رقابت خارج می‌شوند و به سمت کتاب‌هایی می‌روند که شاید خیلی مورد تأیید نباشد، اما چون بازار فروش آن‌ها را تأمین می‌کند، انگیزه بیشتری برای آنان ایجاد خواهد کرد.

گاهی معیارها و ویژگی‌های اعلام شده از سوی آموزش و پرورش با علاقه‌ها و نیازهای مخاطبان هم‌خوانی ندارد. از آنجا که نهایتاً محصول و کتاب تولیدی باید توسط مخاطب خریداری و خوانده شود، در پیمانی نانوخته ناشر، کتاب‌های مورد نیاز مخاطب (ولو با تخطی از معیارهای استاندارد) تولید می‌کند و او هم این کتاب‌ها را می‌خرد و عملاً به این دستورالعمل‌ها توجهی نمی‌کند. ضمناً سود و بازار خود را هم تضمین می‌کند. همین عوامل باعث شده است که ناشرانی، بدون داشتن پای‌بندی‌های ما و شما، راه خود را بروند. اگر کم‌کم سازوکارهای لازم را ایجاد نکنیم، این روند نهادینه خواهد شد و عملاً بازار از دست خواهد رفت.

■ از تجارب شخصی خودتان و مشکلاتی که مانع تعمیق و استحکام رابطه شما با طرح سامان‌دهی شده است، بگویید؟

□ من به عنوان یک ناشر و کسی که به استانداردهای اعلام شده از سوی آموزش و پرورش متعهد است، مدت‌ها کتاب‌های جدی و با به اصطلاح استاندارد چاپ کرده‌ام، ولی واقعیت این است که این کتاب‌ها سال‌هاست که در ویتترین ما مانده و فروش نرفته‌اند. چراکه مراجعه‌کننده به ویتترین من، تحت تأثیر تبلیغات و عوامل دیگر به دنبال کتاب خاص و مورد نظر خود می‌گردد و عنایتی به این کتاب‌ها

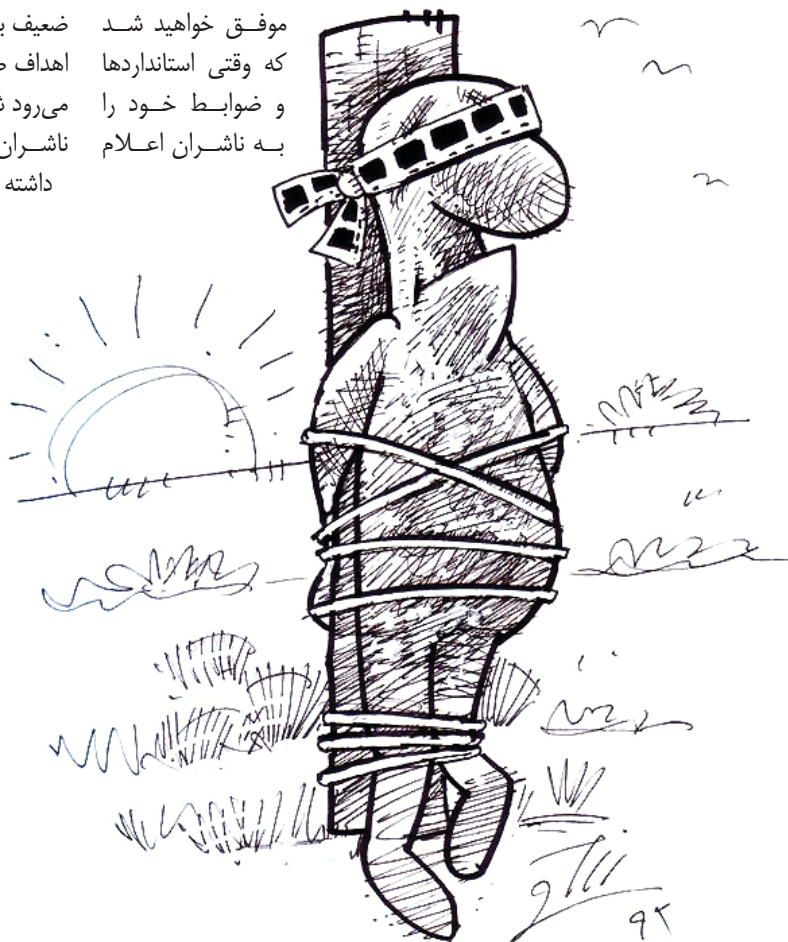
ندارد. چنین وضعیتی برای ناشر زیان دو طرفه است. یعنی هزینه بیشتری متحمل می‌شود و سود کمتری به دست می‌آورد.

در چنین شرایطی ناشر ریسک نمی‌کند و کمتر رغبت می‌کند در جایی سرمایه‌گذاری کند که سود کمتری دارد. تازه بعد از این همه مسائل، هنوز معلوم هم نیست که در فرایند بررسی و کارشناسی، این کتاب تأیید و معرفی شود یا نه! در چنین وضعیتی امید زیادی به توسعه این کار نیست و باید برای انجام شدن کار، به این مسائل توجه بیشتری نشان دهند.

به همین دلیل شما ملاحظه می‌کنید که اغلب ناشران به دنبال چاپ و تولید کتاب‌هایی هستند که مطمئن باشند مشتری خود را خواهد داشت و روی دستشان نخواهد ماند. این نقطه همان جایی است که باید آموزش و پرورش فکری برای آن بکند و گرنه این آشفته بازار ادامه خواهد داشت.

■ موفقیت این طرح و تداوم و توسعه آن در گرو چه اقداماتی است؟

□ شما زمانی موفق خواهید شد که وقتی استانداردها و ضوابط خود را به ناشران اعلام

می‌کنید، با آن‌ها جلسه بگذارید، ابزارهای حمایتی قابل رقابت با بازار را به آن‌ها معرفی کنید و با حمایت عملی خود باعث شوید آن‌ها بتوانند چنین آثاری را تألیف کنند و به دست مخاطب برسانند. مثلاً برای حمایت از این آثار ۱۰۰۰ نسخه از شمارگان اول را برای کتابخانه‌های مدارس خریداری کرد. این در حالی است که وزارت ارشاد و «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» هم خرید ندارند. در چنین وضعیتی ناشر برای فروش چنین آثاری با مشکل روبه‌رو می‌شود.

مسئله دیگر این است که ناشر برای ارسال آثار خود باید هزینه‌هایی را متحمل شود که این هزینه‌ها هر سال رو به افزایش هستند. چنانچه ناشری چند سال آثار خود را ارسال کند و نتیجه‌ای هم نگیرد، کم‌کم دلسرد می‌شود و ارتباطش را قطع می‌کند.

از طرف دیگر، ناشران زیادی هستند که از این طرح و اهداف آن بی‌اطلاع هستند. شاید بتوان گفت اطلاع‌رسانی در خصوص طرح سامان‌دهی ضعیف بوده و نتوانسته است تمام مخاطبان را از اهداف طرح آگاه سازد. در چنین وضعیتی انتظار

می‌رود شما ماهی، یا هفته‌ای یک بار از طریق ارسال پیامک با ناشران ارتباط بگیرید و اطلاع‌رسانی به شکل‌های گوناگون ادامه داشته باشد.

شهرداری اعلام کرد که من در حوزه کتاب‌های شهروندی از ناشران حمایت می‌کنم. هم سرمایه می‌دهم و هم شمارگان معینی را می‌خرم. همین باعث شد ناشران برای چاپ این‌گونه کتاب‌ها تشویق شوند. اما همه ناشران از این موضوع مطلع نشدند. پس باید اطلاع‌رسانی و فراخوان شما بیشتر و مؤثرتر باشد تا همه ناشران از آن آگاه شوند و در آن شرکت کنند.

مطمئن باشید که اگر اطلاع‌رسانی به خوبی صورت گیرد، ناشران زیادی هستند که کتاب‌های خیلی خوبی منتشر کرده‌اند و آن کتاب‌ها می‌توانند جزو آثار برتر معرفی شوند. اما چون همه از این طرح مطلع نیستند، این‌گونه کتاب‌ها از گردونه انتخاب و معرفی حذف می‌شوند. الان هم به نظر می‌رسد خیلی از کتاب‌هایی که در شهرستان‌ها تألیف می‌شوند و همه شرایط را هم دارند، به دلیل دسترسی نداشتن به امکانات و فقدان ارتباطات لازم معرفی و انتخاب نمی‌شوند و در عوض کسانی که ارتباط بیشتری دارند، آثارشان بیشتر و بهتر معرفی می‌شوند.

در صورت هدایت بازار نشر آموزشی، به سوی منابع آموزش مناسب و مفید، علاوه بر رونق بازار ناشران آموزشی، مخاطبان آن نیز از آثار مناسب، قابل اتکا و مفید بیشتری برخوردار خواهند شد